

ДВА ПОГЛЯДИ НА КОМУНІКАТИВНУ ОБДАРОВАНИСТЬ

У статті розглядається комунікативна обдарованість через парадигму діяльного підходу та з погляду двох трактувань – традиційного (дефіцитарного) і нетрадиційного (профіцитарного). Описано специфічні уміння комунікативно обдарованої особистості та виділено основні проблеми під час спілкування представників різних типів темпераменту.

Ключові слова: *лідер спілкування, комунікативна обдарованість, комунікативний потенціал, дефіцитарна і профіцитарна позиції, характеристики особистості.*

This article is about communicative talent through paradigm of active approach and according to two interpretations – traditional (deficit logic) and unconventional (non-deficit logic). In the article there are described the specific communicative skills of the gifted personality and it is marked out the main problems during communication of different types of temperament.

Keywords: *the leader of communication, communicative talent, communicative potential, deficit logic and non-deficit logic, personality's characteristics.*

Останні роки з'явилося багато статей, що досліджують обдарованість, її виявлення, діагностику, підтримку та супровід. Учені (Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, В. Дружинін, Г. Костюк, О. Кульницька, Н. Лейтес, В. Моляко, В. Рибалка, М. Холодна та інші) досліджують інтелектуальну і творчу (креативну) обдарованості. Але, як відомо, існують інші види обдарованості, що викликають не менш суперечливе до них ставлення.

Кожна людина унікальна і неповторна. Тому її спосіб комунікації унікальний та неповторний. Але існують загально прийняті спільні підходи та способи передачі своїх думок, ідей, стилю ведення бесіди, поведінки, що і приховують індивідуальність та незвичайність особистості при спілкуванні. Специфічний профіль обдарованості кожної людини є, за словами С. Рубінштейна, вираженням індивідуального шляху її розвитку. Обдарованість однієї людини відрізняється від обдарованості іншої, як несхоже їхнє життя [16], можемо припустити і комунікація. Ті досягнення, подолання, пристосування при комунікації (спілкуванні), що зазнає одна людина, є непомітними або незначними для інших людей, а можна розглядати її як унікальну здібність – особистісну комунікативну обдарованість. Тому, на нашу думку, важливим, є питання підтримки обдарованості, розвитку компетентності під час спілкування обдарованих старшокласників, а за словами В. Моргуна [9], в юнацькому віці (14–18 років) у періоді спілкування (з оптимістичною орієнтацією на майбутнє) є криза отроцтва, названа ним «незалежність». Це

і є перший напрям самостійної, «дорослої» заявки про себе, серйозні свідомі кроки старшокласників, їх взаємодія з оточуючим середовищем.

Актуальність проблеми обдарованості у сфері спілкування та лідерства як важливого чинника успішності під час взаємодії сучасного старшокласника зумовила необхідність уточнення понять комунікативної компетентності, комунікативного потенціалу, комунікативної обдарованості та виявлення проблем у залежності від властивостей і типу темпераменту особистості, що і визначило мету нашої публікації.

Наше бачення комунікативної обдарованості необхідно пояснити з розуміння поняття «комунікації», що проявляється у двох парадигмах: механістичній та діяльністній. За механістичною парадигмою комунікація розуміється, як односпрямований процес кодування та передачі інформації від джерела та прийому інформації тим, хто отримує її, а при діяльністному підході – це спільна діяльність учасників комунікації (комунікантів), у процесі якої формується спільний погляд на явища та дії з ними. В. Кашкін уточнює, що для механістичного підходу характерне сприйняття людини як механізму, а при діяльністному підході характерними є процесуальність, континуальність, контекстуальність, що ближче до реального життя та є більш гуманістичним [5]. Отже, комунікативна обдарованість буде розглядатися нами через призму двох парадигм: 1) традиційна/звична точка зору більше спирається на механістичне розуміння природи поняття «обдарованості», 2) нетрадиційна – на діяльністний підхід.

У комунікативній діяльності автори «Робочої концепції обдарованості» (Д. Богоявленська, В. Шадриков, Ю. Бабаєва, А. Брушлинський, В. Дружинін, І. Ільєсов, І. Каліш, Н. Лейтес, О. Матюшкін, О. Мелік-Пашаєв, В. Панов, Д. Ушаков, М. Холодна, Н. Шумакова, В. Юркевич) виділяють два види обдарованості – лідерську (соціальну) та атрактивну [1].

За традиційними трактуваннями, особистості, які проявляють лідерську або атрактивну обдарованість, можна назвати комунікативно обдарованими, тобто, таким, що мають яскраві організаторські та лідерські здібності, багатий словниковий запас, чарівну посмішку, співчуття, зрозумілість, толерантність, вміння миттєво привертати увагу оточуючих – бути в центрі, у будь-якій ситуації знають, що і як сказати, завдяки природній спостережливості й спритності. Комунікативні здібності явно виражені в дитячому віці і є основою формування комунікативно обдарованої особистості, де важливу роль відіграє комунікативний потенціал, що містить такі характеристики як: зовнішність людини, імідж, рольовий репертуар, престиж, позиція в малій групі, вік, стан здоров'я тощо. [6].

Російські психологи-практики С. Гриднєва та А. Ташьова наголосили, що під час психокорекційної діяльності необхідно проводити діагностику, формування комунікативної обдарованості обдарованих дітей та їхніх батьків. Відображуючи результати пілотажного дослідження, вони ототожили поняття «комунікативна обдарованість» та «комунікативна компетентність» [4]. Тому вважається, що комунікативно обдарована особистість, яка має спільні ознаки обдарованості, характеризується ще й такими

специфічними ознаками, як уміння: чітко ставити цілі; позначати для себе завдання конкретного процесу взаємодії; грамотно формулювати, висловлювати та аргументувати думки; легко входити у будь-яку роль; гнучко реагувати на зміну ситуації; добре відчувати, передбачати враження, яке вона справляє на оточуючих; ставати ініціатором спілкування; привертати увагу оточуючих – бути у центрі події; використовувати природну спостережливість та кмітливість тощо.

На наш погляд, у традиційному трактуванні *комунікативно обдарована особистість*, яка має перераховані вище ознаки, називається, *лідером спілкування*. Прояв лідерства залежить частіше від рівня розвитку групи, а це означає, що лідером може стати будь-який член групи [13]. Під час спілкування ініціатива/лідерство також може переходити від одного учасника до іншого, тобто, лідером спілкування стає будь-хто. При дефіцитарному підході лідером спілкування можна назвати тільки комунікативно досконалу особистість, що набагато краще за інших здійснює комунікацію, досягає успішності під час взаємодії.

Більшість дослідників вважає, що комунікативної обдарованості як самостійного виду обдарованості не існує, що вона є складовою частиною лідерської обдарованості (В. Большаков, А. Митлош, Е. Яковлева). При цьому лідерську обдарованість, спираючись на висловлювання К. Абромса, пропонують розглядати як складовий елемент «соціальної обдарованості» [2]. Виняткова здатність до утворення зрілих, продуктивних стосунків і розвиток ефективної соціальної взаємодії з однолітками та іншими (оточуючим середовищем), на думку відомого дослідника Д. Сміта, є соціальною обдарованістю. Визначивши 27 характеристик соціальних здібностей у підлітків, учений-практик означив, що спеціальні здібності також містять розуміння, співчуття, терпимість та справедливість, необхідні людині під час спілкування [20].

За спостереженнями російського педагога, психолога В. Большакова, у сфері взаємодії людини зі світом, у спілкуванні проявляються два види обдарованості, пов'язані між собою та обґрунтовуються термінами «лідерська обдарованість» і «комунікативна обдарованість». На думку науковця, комунікативна обдарованість – це спеціальна обдарованість, що є однією із необхідних (але недостатніх) умов лідерської обдарованості, яка є більш великим, інтегративним особистісним утворенням [2]. У своїй праці «Педагогічні основи розвитку лідерської обдарованості у старших школярів» В. Большаков підкреслює, що реалізація індивіда в самостійній специфічній сфері індивідуального буття людини – спілкуванні, вимагає наявності особливого «комунікативного потенціалу» (комунікативної обдарованості) та особливих здібностей.

Український учений Л. Орбан-Лембрик описуючи комунікативний потенціал (комунікативну обдарованість) особистості, відносить її до внутрішньо особистісних характеристик індивіда, що складаються з комунікативних знань та навичок, своєрідність прояву яких у конкретній поведінковій реакції залежить від конкретного індивіда, його типологічних властивостей [12]. Разом з тим, уточнює, що про потенціал особистості можна говорити в цілому, маючи на увазі природні задатки, здібності, обдарованість,

талант, геніальність індивіда, його психологічні особливості, інтелектуальні можливості, соціальний статус, так і про культурний, моральний, комунікативний потенціал. Структуру останнього складає комунікативне ядро особистості, що реалізується як свідомо, так і стихійно, завдяки комунікативним властивостям і можливостям особистості, формуючись через комунікативний досвід особистості та комунікативну картину світу. У зв'язку з тим, що комунікативний потенціал особистості трактується як: наявність специфічних якостей, здібностей, комунікативних знань, вмінь, навичок та мотивів, що розвиваються у спілкуванні та закріплюються у структурі особистості; своєрідна життєва позиція, що впливає на життєву перспективу людини та виконує функцію подальшого вдосконалення комунікативної поведінки [12] – це підпадає під загальнозживане розуміння обдарованості. Отже на сьогодні існує думка, що комунікативний потенціал особистості і є її комунікативною обдарованістю.

Особистість – це відкрита система, здатна розширювати межі за рахунок інших і разом з ними, а комунікативний або будь-який інший дефіцит на індивідуальному рівні свідомо або ні (через сферу значущості) активізує соціальні ресурси. Тому комунікативна функція може бути розділеною. Наприклад, встановлення контакту з іншими може оцінюватися як уникання спілкування, а насправді – бути закликом до нього [11]. Людина вчиться долати труднощі, бар'єри при спілкуванні, виробляючи власний неповторний індивідуальний комунікативний стиль, демонструючи певну комунікативну обдарованість. При традиційному (дефіцитарному) тлумаченні – це не є комунікативна обдарованість, але враховуючи можливості сучасних інформаційно-комунікативних технологій така комунікативна особистість вміло їх використовує або можливості групи помічників (друзів, співрозмовників), знаходить шлях та спосіб взаємодії зі світом для вдалої особистісної комунікації та стає комунікативним лідером у колі значущих для себе осіб [10]. Обдарованість, як феномен, проявляється у тій чи іншій або декількох сферах діяльності у вигляді успішної, тобто, досягнення певних результатів, які можуть бути виміряні в якісній мірі (як правило) або кількісній (показники безпосередньої діяльності або виконання спеціальних діагностичних тестів) [3].

Дітей, схильних до емпатії і менш спонтанних у своїх діях, які легко можуть увійти в положення іншого, зрозуміти позицію, вміють змінювати поведінку, грати роль, наділені високою емоційною чуттєвістю, самостійністю в Іспанії називають комунікативно обдарованими [17]. У них високо розвинене почуття дружби, бажання майже завжди дійти компромісу. Яскравою рисою комунікативно обдарованих є прагнення, щоб усі були задоволеними, і тому, з цих причин, часто здобувають популярність серед однолітків і нерідко стають неформальними лідерами групи, але не намагаються домінувати. Порівнюючи комунікативно обдарованих з обдарованими з IQ 140, А. Сагалакова відмічає невпевненість, боязнь невдач, небажання ризикувати, на фоні самодисциплінованості й цілеспрямованості у досягненні успіху. Важливою характеристикою комунікативно обдарованих дітей є те, що вони реалісти, мають більше можливостей пов'язати теорію з реальністю [17].

Отже, сьогодні сформувався два погляди у трактуванні поняття «обдарованість». Один, за яким обдарованість – це вищий рівень розвитку загальних здібностей, що визначають широкий діапазон діяльностей, де людина може досягти більших успіхів [18]. Другий – сучасний, що розглядає обдарованість, як «системну соціально-психологічну якість» [11], змогу вираження надлишку можливостей/перспектив/шансів для розвитку особистості та прояву цих можливостей під час життя. Тому можна розглядати комунікативну обдарованість також з двох позицій: 1) традиційної/ дефіцитарна, 2) нетрадиційної/ профіцитарна:

- перша – дефіцитарна, де комунікативна обдарованість – це спеціальна обдарованість у сфері спілкування особистості, вищий ступінь прояву її комунікативного потенціалу. Під час комунікації особистість виступає у ролі лідера спілкування;
- друга – профіцитарна, де обдарованість – це системна соціально-психологічна якість, пов'язана з індивідуальністю людини, відображаючи її неповторність та унікальність, а комунікативна обдарованість – обдарованість особистості у сфері спілкування. Це людина, що виробила особистий стиль комунікації, відчуючи задоволення та безпеку під час взаємодії.

При спілкуванні старшокласників значущість набувають типи особистості, сприйняття інформації, темпераменту та інші важливі характеристики особистості. У тримірній психологічній структурі властивостей особистості українського психолога В. Рибалки визначено «вертикальний» вектор – соціально-психолого-індивідуальний вимір, що містить спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, досвід, інтелектуальні процеси, психофізіологічні якості. Визначаючи такі риси характеру особи як «екстравертованість», учений інтерпретує її як схильність до спілкування, товариськості, а «інтровертованість» – як замкненість, некомунікабельність, тобто, ці риси характеризують підструктуру спілкування особистості [15].

Одним з критеріїв характеристики особистості є поняття «екстраверсія» та «інтроверсія» (від лат. *extra* – понад, поза, *intro* – всередину і *verto* – повертаю, звертаю) – це характеристика індивідуально-психологічних відмінностей людини, крайні полюси якої відповідають домінуючій спрямованості особистості або світу зовнішніх об'єктів, або явища власного суб'єктивного світу. Відомо, що екстравертний тип характеризується спрямованістю особистості на навколишній світ, зовнішні об'єкти притягують до себе інтереси і «життєву енергію» суб'єкта, що призводить до відчуженості суб'єкта від самого себе та до зменшення особистісної значущості явищ суб'єктивного світу. Екстравертам властиві імпульсивність, ініціативність, гнучкість поведінки, товариськість, соціальна адаптованість [19].

Для інтровертів характерна фіксація інтересів особистості на явищах власного внутрішнього світу, яким надається найвища цінність, а також нетовариськість, замкнутість, соціальна пасивність, схильність до самоаналізу, ускладнення соціальної адаптації [19]. У вітчизняній психології, на думку В. Шапара, прояви екстраверсії/інтроверсії розглядаються як властивості темпераменту, тобто, динамічні, а не змістовні характеристики

психічних процесів, що слугують передумовою розвитку специфічно особистісних якостей [19]. Тому можливо, за традиційним трактуванням, комунікативно-компетентним, або лідером спілкування частіше будуть називати людину з екстравертний типом особистості, перш за все спрямованого на спілкування та взаємодію з навколишнім середовищем, що легко адаптується до нової соціальної ситуації, проявляє гнучкість у поведінці, часто ініціює спілкування. Виходячи з фасилітативних позицій, людина з інтровертним типом особистості також може бути лідером спілкування, тільки у відомих/звичних умовах, поруч зі значущим оточенням, без страху різкого, негативного оцінювання. На перший погляд, така особистість не виділяється в соціумі, але, як показує практика, в соціальних мережах, блогах, інтерактивних іграх тощо, з'являються справжні комунікативні лідери, які знайшли для себе значуще оточення і виявили ознаки комунікативної обдарованості, тобто, стали лідерами спілкування у своєму оточенні та середовищі.

Висвітлюючи важливі аспекти психічного розвитку особистості, український науковець, психолог В. Рибалка, звертає увагу на таку важливу характеристику, як культура спілкування, що «...презентується такими вершинними якостями особистості, як: комунікабельність, здатність до взаєморозуміння, самовираження та творчої взаємодії, толерантності і співпереживання тощо – в їх рефлексії особистості як цінності» [15].

Вважаємо, що доцільно під час роботи з комунікативно обдарованими учнями враховувати більш стабільні, незмінні якості особистості – типи темпераменту. Описуючи типові характеристики за підструктурами особистості В. Рибалка, наводить дані отримані Б. Цукановим, що 14% осіб складають холероїди, сангвіноїди – 44%, врівноважені – 4%, меланхоїди – 29 %, флегматоїди – 9% [15]. Це свідчить про те, що у більшості вчителів, під час спілкування, орієнтується на сангвіністичний тип темпераменту учня, що характеризується високою психічною активністю, енергійністю, працездатністю, швидкістю та жвавістю рухів, розмаїтістю та багатством міміки, швидким темпом мовлення. Такий учень переважно позитивний, легко відгукується на навколишні події, товариський, порівняно просто і швидко переживає невдачі [15].

Доведено, що психодинамічні властивості нервової системи є природженими, стабільними, незмінними впродовж життя і тому, важливо розуміти, що на рівні підструктури спілкування (холероїди, сангвіноїди, врівноважені, меланхоїди, флегматоїди) проявляють сталі характеристики. За словами В. Рибалки кожному представнику певного типу темпераменту притаманні особливі якості, характеристики щодо спілкування, які нами узагальнено і показано у таблиці 1, а також доповнено основними проблемами, що виникають у типових представників цих типів темпераменту.

Якщо учитель/дорослий буде враховувати, проблеми, що мають комунікативно обдаровані діти, згідно їхнього типу темпераменту, то зможе налагодити з ними контакти та у подальшому розвивати здібності. Так, наприклад, можна допомогти холероїдам вчитися прислуховуватися до співрозмовників: більше слухати, ніж говорити; вчитися розуміти душевний стан свій і співрозмовника; розвивати вміння стримувати емоції,

Тип темпераменту та спілкування

Представники типу темпераменту	На рівні підструктури спілкування притаманно... (за В. Рибалкою)	Основні проблеми під час спілкування
Холероїд	висока активність, комунікабельність, відкритість, соціальна валентність, широке коло спілкування, схильність до вербальних, усних публічних форм комунікації, але поверховість розуміння партнерів зі спілкування, динамічність, імпульсивність, швидкоплинність контактів, постійна тенденція до домінування, загострення стосунків з оточуючими, конфліктогенність.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Надмірна відкритість у розмові. 2. Из-за високої внутрішньої потреби бути активним, домінуючим, імпульсивним не завжди помічає реакції оточуючих на його слова. 3. Не може спокійно вислуховувати співрозмовника, доповнює, перебиває, інколи навіть не слухає. 4. Не розуміє, чому інші не квапляться з відповіддю, поступають повільно, виконуючи тільки одну дію. 5. Може не слідкувати за різкістю висловлювань. 6. Підвищена спрямованість на майбутнє під час спілкування. 7. Занадто активне вираження свої емоцій.
Сангвіноїд	властива активність, комунікабельність, відкритість, щирість, відносно широке коло спілкування, схильність до вербальних, публічних форм комунікації, проте недостатнє, поверхове розуміння партнерів зі спілкування, тенденція до домінування, підпорядкування і маніпулювання ними.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бажання дружити зі всіма навкруги, не встигаючи приділяти увагу кожному. 2. Не завжди вислуховує співрозмовника. 3. Не думає, що у інших можуть бути проблеми, коли у нього все добре. 4. Може нав'язувати свої думки, мрії. 5. Часткова спрямованість на майбутнє під час спілкування. 6. Активне вираження емоцій.
Врівноважений	середнє розташування на шкалі типів темпераменту надає риси центрального, проміжного, медіативного, перехідного, опосередковуючого, компромісного власне «врівноважуючого» виду спілкування.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інколи відсутність особистої думки, прилаштування до співрозмовника. 2. Дуже часто йде на компроміс. 3. Майже непомітне вираження емоцій, заважає співрозмовнику зрозуміти справжність переживання.
Меланхоліод	певна замкненість, схильність до інтимних, камерних діалогових, писемних форм спілкування із глибокими внутрішніми переживаннями, емоційність, прагнення зовнішньої безконфліктності.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тихий голос, невпевненість під час розмови. 2. Видима іншим помилкова «неприсутність» під час спілкування. 3. Швидка втомленість від кількості співрозмовників та часу спілкування. 4. Невміння розподіляти бесіду з кількома співрозмовниками.
Флегматоїд	певна замкненість, схильність не до публічних, а до інтимних, діалогових форм вербальної комунікації, опосередкованих писемним, літературними засобами спілкування тощо.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Слабкий прояв почуттів і звідси явна незацікавленість у розмові для холероїда. 2. Видима загальмованість висловлювань. 3. Тихий, невиразний голос.

добирати слова під час конфліктних ситуацій, використовуючи систему адаптованих ділових, сюжетно-рольових ігор тощо. Із сангвіноїдами краще спілкуватися у формі відкритої дружньої підтримки, товариської поради, спираючись на лідерські прояви в колективі, бажання брати участь в організації вечорів, диспутів та інших суспільно корисних заходів. Під час спілкування з флегматиками дорослим важливо враховувати кожне слово, дію, щоб не втратити авторитет в очах дітей, намагатися створити повну довіру у стосунках, щоб дитина не замикалася у собі. Також необхідно надавати їм можливість перемежати «...періоди спілкування з людьми з тривалими перепочинками на самоті чи в товаристві близького спокійного друга» [8]. Меланхоїдів необхідно частіше долучати до спільних справ, не наполягаючи на їхньому активному спілкуванні; можна організовувати для них «ситуацію успіху», де вони зможуть відчувати власну цінність для колективу. Зрозуміло, що надати остаточні поради неможливо, але тим, хто спілкується з обдарованим важливо бути відкритим до співпраці, не бути категоричними, проявляти толерантність до невизначеності та просто любити дітей!

Таким чином, спілкування для старшокласників – не просто спосіб проведення дозвілля, а й засіб самовираження, встановлення нових людських контактів, де викристалізовується щось інтимне, власне. Юнацьке спілкування спочатку неминуче екстенсивно, вимагає зміни ситуацій і широкого кола учасників [14]. При цьому деякі прагнуть стати лідерами спілкування, але в безпечному для себе середовищі, у колі однокласників. Отже, комунікативно обдарований старшокласник, при профіцитарному тлумаченні, це особистість, яка здатна зберігаючи власну цілісність, унікальність, організувати комунікацію таким чином, щоб відчувати повну безпеку, отримувати від неї задоволення, розширяти межі спілкування, вдосконалювати вміння та навички говоріння, слухання, самомоніторингу тощо, демонструючи оточуючому середовищу індивідуальність та неповторність.

Ми припускаємо, що комунікативно обдаровані екстраверти швидше привернуть увагу оточуючих своєю комунікабельністю, позитивністю, емоційністю, оптимізмом, ніж інтроверти. Працюючи, навчаючи екстравертів, учителі можуть погодитися, що це комунікативно обдаровані учні. Але якщо у кожної індивідуальності є унікальні способи самовираження і комунікації, то в оточенні можливостей референтної групи, за результатом діяльності, така особистість може бути віднесена до комунікативного типу, яка самостійно може проходити комунікативні бар'єри і досягати поставленої мети (розвитку або виживання), але й та, яка може містити соціальний психоімунітет або звертаючись за допомогою, або тікаючи від неї в оточення значущих для себе осіб [11]. Це і буде проявом комунікативної обдарованості особистості.

Використані літературні джерела

1. Богдавленская Д. Б. Рабочая концепция одаренности : Вопросы образования, 2004. – № 2. – 46–68 с. – С. 48. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.ecsocman.edu.ru/vo/msg/19127250.html/.

2. Большаков В. Ю. Педагогические основы развития лидерской одаренности у старших школьников. Диссер. на соискание уч. степени докт. пед. наук. Спец. 13.00.01, 19.00.07. / В. Ю. Большаков. – М., 2000. – 459 с.

3. Буров О. Ю., Камишин В. В. Оцінювання обдарованості: проблеми кількісної міри // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Вип. 2. – К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. – 279 с. – С. 5–9.

4. Гриднева С. В., Тащєва А. И. Диагностика и формирование коммуникативной одаренности. // Психологічні особливості діагностування обдарованих дітей та підлітків : матеріали науково-практичного семінару, 20 березня 2012 р., м. Київ. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2012. – 142 с. – С. 43–49.

5. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации: учебное пособие. / В. Б. Кашкин. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 224 с.

6. Кидрон А. А. Коммуникативная способность и ее совершенствование. Дис. канд. псих. наук. – Л., 1981. – 274 с.

7. Кон И. С. Психология ранней юности. Книга для учителя / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 256 с.

8. Кочерга О. В. Початок життя – становлення творчості. Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів. / О. В. кочерга. – К.: Кобза, 2003.– 256 с.

9. Моргун В. Ф. Кризові та еволюційні періоди розвитку особистості від народження до смерті : психологія людської долі // Єдність педагогіки і психології : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (4–5 квітня 1995 року) / За ред. А. М. Бойко. – Полтава, 1995. – С. 135–139.

10. Лук'янчук Н. В. Поняття комунікативно обдарованої особистості / Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. / Н. В. Лук'янчук // Збірник наукових праць. Випуск 5 // І. С. Волощук (головний редактор) та інші. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2011. – с. 352. – С. 96–106.

11. Лушин П. В. Экологическая помощь личности в переходной период: экофасилитация [Текст] : Монография / Лушин П. В. – Серия «Живая книга» ; Т. 2. – Киев, 2013. – 296 с.

12. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: У 2-х кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.

13. Петровский А. В. Вопросы истории и теории психологии./ Избранные труды. – М., Педагогика, 1984. – с. 271.

14. Психология подростка. / Полное руководство. // Под ред. члена-корресп. РАО А. А. Реана. – СПб.: «Прайм-ЕВРО-ЗНАК», 2003. – 480 с.

15. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : Навч. посіб. / В. В. Рибалка. – Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.

16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии // Составители, авторы комментариев и послесловия А. В. Брушлинский, К. А. Абульханова-Славская. / СПб: Питер,

2000. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/rubin01/index.htm>.

17. Сагалакова А. Б. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей в Іспанії : Серія «ПРОСвіт». / А. Б. Сагалакова. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2012. – 52 с.

18. Современный психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М.: АСТ; СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 490 с.]

19. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с.

20. Smith, David. Social giftedness: Its characteristics and identification. *Gifted Education International*, 11 (1), 1995. – P. 24–30.

УДК 159.9:-056.45

Тетяна Яншина,
м. Київ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНІ ДІТИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

В статтє рєчє идєт о социально-психологических проблемах, вызванных особенностями и личностными дисгармониями развития интеллектуально одаренных детей. Предоставляются результаты исследования особенностей развития интеллектуально одаренных подростков, причины проявлений их социально дезадаптированного поведения. Рассматриваются факторы, которые приводят к личностным дисгармониям развития интеллектуально одаренных детей.

Ключевые слова: интеллектуально одаренные дети, личностные дисгармонии, полезависимость, полenezависимость, социально- психологические проблемы, личностные качества.

This article is about the social and psychological problems caused by personal characteristics and disharmony of intellectually gifted children. Available results of the study characteristics of intellectually gifted adolescents, causes and manifestations ix socially maladjusted behavior. We consider the factors that lead to personal disharmony of intellectually gifted children.

Key words: intellectually gifted children, personal disharmony fielddependence, fieldindependence, social and psychological problems, personal qualities.